

USAID
ԱՄԵՐԻԿԱՅԻ ԺՈՂՈՎՈՐԻՑ

Առողջապահության
Նախարարություն
Ministry of Health of the Republic of Armenia

AUA American University
of Armenia

ԹՐՓԱՆՃԵԱՆ ՀԱՆՐԱՅԻՆ
ԱՌՈՂՋԱՊԱՀՈՒԹՅԱՆ ՖԱԿՈՒԼՏԵՏ

Հայաստանում վարակիչ հիվանդությունների
բռնկումներին առողջապահության առաջնային
պահպանման օղակի արձագանքման
կարողությունների գնահատում. Քովիդ-19
փորձառությունը

Որակական հետազոտություն

Համառոտ զեկուլյց
Հունվար 2022

Հայաստանի ամերիկյան համալսարան

Թրփանճեան առողջապահական գիտությունների ֆակուլտետ

Ավետիսեան Օնանեան առողջապահական ծառայությունների հետազոտման և
զարգացման կենտրոն

*Սույն զեկույցը ստեղծվել է Ամերիկայի ժողովրդի աջակցությամբ՝ ԱՄՆ Միջազգային
զարգացման գործակալության (ԱՄՆ ՄԶԳ) միջոցով: Այստեղ արտահայտված նյութի
բովանդակությունը միմիայն հեղինակներինն է և պարտադիր չէ, որ արտահայտի
ԱՄՆ ՄԶԳ կամ ԱՄՆ կառավարության տեսակետները:*

ՆԱԽԱԲԱՆ

Սույն փաստաթղթի նպատակը «Հայաստանում վարակիչ հիվանդությունների բռնկումներին առողջապահության առաջնային պահպանման օղակի արձագանքման կարողությունների գնահատում. Քովիդ-19 փորձառությունը» որակական հետազոտության բաղադրիչի արդյունքները ներկայացնելն է:

Հետազոտությունն իրականացվել է «Աջակցություն՝ կառավարելու կորոնավիրուսային հիվանդության և այլ վարակիչ հիվանդությունների բռնկումները Հայաստանում» ծրագրի շրջանակներում: Կորոնավիրուսային հիվանդության և այլ վարակիչ հիվանդությունների բռնկումների կառավարմանն աջակցելու ծրագիրը հզորացնում է Հայաստանի ազգայիններուծը՝ դիմագրավելու կորոնավիրուսային հիվանդության և այլ վարակիչ հիվանդությունների բռնկումներին՝ նպաստելով հանրային առողջապահական անհետաձգելի իրավիճակներին պատրաստվածության և պատասխանի ռազմավարության բարելավմանը: Ծրագիրը ֆինանսավորվում է ԱՄՆ Միջազգային զարգացման գործակալության (USAID) և իրականացվում Հայաստանի ամերիկյան համալսարան հիմնադրամի կողմից՝ ՀՀ առողջապահության նախարարության հետ համագործակցությամբ:

Հետազոտությունը կատարվել է Հայաստանի ամերիկյան համալսարանի Թրփանձեան առողջապահական գիտությունների ֆակուլտետի կողմից, 2021թ.-ին:

Հետազոտության *նպատակն* էր համապարփակ ձևով գնահատել Հայաստանի առողջության առաջնային պահպանման (ԱԱՊ) օղակի փորձառությունը Քովիդ-19 համավարակի ընթացքում:

ՄԵՂՈՂԱԲԱՆՈՒԹՅՈՒՆ

Համապարփակ գնահատման նպատակով հետազոտությունը, որպես խորացված հարցազրույցների թիրախային խմբեր, ընդգրկել էր մի շարք շահառուների, ինչպիսիք են ԱԱՊ հաստատությունների ղեկավարներ, բժիշկներ (թերապևտներ, ընտանեկան բժիշկներ, նեղ մասնագետներ), ԱԱՊ օղակում քաղաքականություն մշակողներ և ԱԱՊ օղակի բուժառուներ՝ և՛ Քովիդ-19 փորձառությամբ, և՛ առանց դրա:

Հարցազրույցի մասնակիցները ընտրվել էին նպատակային կերպով: Տվյալների հավաքագրման սկզբնական փուլում հետազոտական թիմը փորձ էր արել ընդգրկել նաև ԱԱՊ օղակում աշխատող բուժքույրերին: Սակայն վերջիններս չեն ցանկացել մասնակցել հարցազրույցներին նշելով, որ իրենք ասելիք չունեն, քանի որ

ակտիվորեն ներառված չեն Քովիդ-19 հիվանդությամբ հիվանդների բուժման կամ խնամքի հետ կապված աշխատանքներում:

Խորացված հարցազրույցները իրանակացվել են 2021 թ.-ի մայիս-սեպտեմբեր ամիսներին: Ընդհանուր առմամբ իրականացվել է 37 խորացված հարցազրույց՝ անցանց տեսահաղորդակցությամբ կամ դեմ առ դեմ հանդիպման միջոցով, միջինում 42 րոպե տևողությամբ:

Հետազոտության գործիքը ստեղծվել է՝ հիմնվելով Առողջապահության համաշխարհային կազմակերպության Քովիդ-19-ի ռազմավարական պատրաստվածության և արձագանքման ծրագրի (WHO COVID-19 Strategic Preparedness and Response Plan)¹ վրա և ձևավորվել շահառուների յուրաքանչյուր խմբի համար:

Հետազոտության համառոտ արդյունքներն ըստ ենթաբաժինների ներկայացված են ստորև:

ԱՐԴՅՈՒՆՔՆԵՐ

Համակարգի պատրաստվածությունը դիմակայելու համավարակին

Համավարակի սկզբում Հայաստանում կար հստակ ռազմավարության, ինչպես նաև հստակ դերերի և պատասխանատվությունների բաշխման պակաս: Համավարակին արձագանքելու համար համակարգը ձեռնարկել էր որոշակի փոփոխություններ: Մասնավորապես՝ փոխվել էին առաջնահերթությունները և ծրագրերի ժամանակացույցը, ինչպես նաև տեղի էր ունեցել համակարգի աստիճանական ընդլայնում:

ԱԱՊ համակարգը համավարակի սկզբում և ընթացքում ձեռնարկած միջոցառումների շնորհիվ կարողացել էր լուծումներ գտնել այնպիսի խնդիրների համար, ինչպիսիք էին օրինակ բուժանձնակազմի վերապատրաստումներն ու բուժհաստատությունների տեխնիկական վերազինումը: Այնուամենայնիվ, այնպիսի խնդիրներ, ինչպիսիք են հակաբիոտիկների չարաշահումը և դրանց նկատմամբ վերահսկողության պակասը, ինչպես նաև փոխադրամիջոցի պակասի հետևանքով տնային այցերի ոչ պատշաճ կազմակերպումը չլուծված խնդիրներ էին և շարունակում են մնալ այդպիսիք: Վերջիններիս թվին են պատկանում նաև ԱԱՊ բուժաշխատողների կողմից ապացուցահեն մոտեցումների, ինչպես նաև դրանց կիրառումն ապահովող օրենսդրական լծակների պակասը: Այս ամենը հանգեցրել էր նրան որ, թեթև և միջին Քովիդ-19 հիվանդությամբ բուժառուները ռենտգեն և ՀՇ հետազոտություններ են անցել, «ապագա բարդացումների կանխման նպատակով» օգտագործել հակաբիոտիկներ, վիտամիններ և այլ դեղամիջոցներ, և ստացել

¹ <https://www.who.int/publications/i/item/WHO-WHE-2021.02>

ներարկումներ: Հարցազրույցների բոլոր մասնակիցները, ներառյալ բժիշկներն ու բուժառուները ուրախ էին ճառագայթային հետազոտության և հակաբիոտիկներ կիրառելու որոշմամբ: Անկախ հիվանդության ծանրությունից՝ բուժառուներն ավելի հանգիստ էին զգում «լիարժեք» բուժում (ներառյալ հակաբիոտիկներ) ստանալիս և նրանց չէր հետաքրքրել թե իրենց ինչու է այդքան շատ դեղամիջոց նշանակվում:

Քովիդ-19 համավարակի ընթացքում այլ հիմնական առողջապահական ծառայությունների ապահովումը

Հղիներին մատուցվող բոլոր ծառայություններն ամբողջ ծավալով շարունակվել են մատուցվել, անգամ որոշակի դրական փոփոխություններով: Մանասվորապես, բռնկման պիկի ընթացքում այցերը ԱԱՊ հաստատություններ եղել են բացառապես գրանցումներով: Մինչդեռ մինչ համաճարակը հղիների այցերը ԱԱՊ հաստատություններ իրականացվում էին ըստ պահանջի և հարմարության:

Նկատվել է մանկական օրացույցային պատվաստումների քանակի հարաբերական նվազում՝ ծնողների հրաժարվելու պատճառով: Այնուամենայնիվ, դրանք կարելի է համարել հետաձգումներ, որ պայմանավորված էին պոլիկլինիկա այցելելու և COVID-19-ով վարակվելու վախով: Ըստ հետազոտությանը մասնակցած ԱԱՊ օդակի նեղ մասնագետների՝ հրաժարվողների մեծամասնությունը պատվաստումները ստացել են 2-3 ամիս ուշացումով և իրական հրաժարումների հաճախականությունը զգալի չէր տարբերվում նախահամաճարակային շրջանից:

Համավարակի ընթացքում զգալի բացասական ազդեցություն է նկատվել ԱԱՊ օդակում նեղ-մասնագիտական ծառայությունների մատուցման վրա: Սահմանափակումները խոչընդոտում էին հիվանդների անմիջական բժշկական հսկողությանը: Ընդհանուր գինեկոլոգիական և քրոնիկ հիվանդների այցերի քանակի նվազում է դիտվել, հատկապես արտահայտված COVID-19 վարակի պիկերի շրջանում, որը պայմանավորված էր Քովիդ-19-ով վարակվելու հանրային վախով և կարանտինային սահմանափակումներով: Տեղեկատվության պակասը և հանրության և հիվանդների շրջանում ապատեղեկատվությունը հանգեցրել էր խուճապի: Արդյունքում, ըստ մասնակիցների, տեղի է ունեցել քրոնիկ սրտային հիվանդություններով և շաքարային դիաբետով հիվանդների վիճակի սրացում/ծանրացում: Սակայն, ԱԱՊ բժիշկները և բուժառուները ընդգծել են, որ համավարակի ընթացքում դեղորայքային կամ այլ նյութական պակասություն չի նկատվել: Էնդոկրինոլոգները հիվանդներին դեղորայքի տրամադրումը շարունակական են պահել հիվանդների հարազատների միջոցով:

Բժիշկ-բուժառու կապը հիմնականում իրականացվել է հեռախոսազանգերի միջոցով, Հաղորդակցման այլ տեսակները (օր.՝ Viber, WhatsApp, Zoom և այլն) գրեթե չեն կիրառվել:

ԱԱՊ օղակում աշխատող նեղ մասնագետների շրջանում իրականացված հարցազրույցները ցույց են տվել, որ համավարակի ընթացքում մասնագետներն ունեցել են վերապատրաստման դասընթացների պակաս՝ իրենց հատուկ ոլորտում Քովիդ-19-ով հիվանդների վարման վերաբերյալ: Որոշ մասնագետներ ընդհանրապես ոչ մի դասընթացի չէին մասնակցել, իսկ քչերը սեփական նախաձեռնությամբ մասնակցել էին վեբինարների: Հետազոտությանը մասնակցած մասնագետները չէին տիրապետում որևէ կլինիկական ուղեցույցի իրենց հատուկ ոլորտում (գինեկոլոգիա, էնդոկրինոլոգիա, կարդիոլոգիա, և այլն) COVID-19 հիվանդների վարման համար: Զանգվածային լրատվության միջոցները նշվել էին որպես տեղեկատվության հիմնական աղբյուր:

Առողջության առաջնային պահպանման օղակի (ԱԱՊ) բժիշկների փորձառությունը Քովիդ-19-ի համավարակի ընթացքում

Հետազոտությունը ցույց տվեց քաղաքային և մարզային բժիշկների փորձառությունների միջև անհամաչափություն, ինչը մասնավորապես դիտվում էր հետևյալ ուղղություններով՝

1) Տարբեր միջոցների, հատկապես անհատական պաշտպանիչ միջոցների (ԱՊՄ) նյութամատակարարման անհամաչափություն:

Համավարակի սկզբնական փուլում Երևանի պետական ԱԱՊ հաստատություններում դրանք սակավ են եղել կամ ընդհանրապես բացակայել են: Մասնավոր հաստատություններում այդ պակասը չի նկատվել: Մինչդեռ գյուղական համայնքներում միայն ուշացումներ են եղել մատակարարման հետ կապված: Ամեն դեպքում, և՛ բացակայության, և՛ ուշացումների պատճառով շատ հաճախ բուժաշխատողները ստիպված են եղել ձեռք բերել անհրաժեշտ պարագաները անձնական ֆինանսական միջոցներով:

2) Ախտորոշիչ միջոցների հասանելիության անհամաչափություն:

Եթե Երևան քաղաքում գործել են մեծ թվով լաբորատորիաներ և վերջիններում միակ մարտահրավերը եղել են հերթերը, ապա գյուղական համայնքներում դիտվել են լաբորատորիաների, փոխադրամիջոցների և դրանց շահագործման համար անհրաժեշտ վառելիքի բացակայություն, թեստերի պակաս, ինչն էլ հանգեցրել է ախտորոշման հետ կապված ուշացումների, դժվարությունների: Երբեմն բժիշկները ստիպված են եղել խնդրել բուժառուին իր նմուշները տեղափոխել լաբորատորիա սեփական միջոցներով:

3) Բժշկների թվի անհամաչափություն:

Քաղաքային համայնքներում աշխատում էին մեծ քանակով թերապևտներ/ ընտանեկան բժիշկներ, մինչդեռ գյուղական համայնքներում՝ մեկական

ընտանեկան բժիշկ: Գյուղական համայնքների բժիշկները նշում էին, որ ունեցել են վախեր իրենց վարակվելու հետ կապված, քանի որ միակ բժշկի վարակվելու դեպքում տվյալ համայնքը կունենար զգալի բացասական հետևանքներ:

Քովիդ-19-ի դեմ պատվաստումների նկատմամբ վերաբերմունքը և փորձառությունը

Ընդհանուր առմամբ, ԱԱՊ օղակի բժշկների շրջանում կար դրական վերաբերմունք Քովիդ-19 պատվաստանյութերի նկատմամբ: Նրանցից շատերը ցուցաբերում էին լավատեսություն պատվաստման արդյունավետության վերաբերյալ և պատվաստումը համարում էին անհրաժեշտություն համավարակը հաղթահարելու խնդրում: Ըստ ԱԱՊ բժիշկների՝ նրանք բոլորը կամ արդեն պատվաստված էին, կամ պատրաստվում էին պատվաստվել: Միևնույն ժամանակ, որոշ բժիշկների շրջանում կար վերապահումներ Քովիդ-19-ի դեմ պատվաստման նկատմամբ, և նախապատվությունը տրվում էր համավարակը հաղթահարելու այլ եղանակներին, ինչպիսիք են «բնական իմունիտետի» ձևավորումը, ինչպես նաև ֆիզիկական հեռավորության և ձեռքերի հիգիենայի պահպանումը:

Ընդհանուր բնակչության շրջանում Քովիդ-19-ի դեմ պատվաստումն ընկալվում էր որպես ռիսկային: Մասնավորապես՝ մեծամասնությունը ուներ վախ կամ անհանգստություն հնարավոր և անորոշ կողմնակի ազդեցությունների նկատմամբ: ԱԱՊ օղակի որոշ բժիշկներ կիսում էին պատվաստման ռիսկային լինելու մասին մտավախությունները, մինչդեռ մնացյալ մեծամասնությունը հանրության «վախը» պատվաստման նկատմամբ համարում էր «բնական» և սպասելի: Միևնույն ժամանակ, շատ բժիշկներ նշում էին, որ նկատել են մեղիայում շրջանառվող «անհանգստություն առաջացնող լուրեր» և հակաքարոզչություն ընդդեմ պատվաստմանը: Այնուամենայնիվ, նրանցից շատերը այդպիսի հաղորդագրություններին թերահավատորեն էին վերաբերում, հիմնվելով իրենց՝ պատվաստանյութերի հետ ունեցած մասնագիտական հաջող փորձառության վրա:

Հարցազրույցներին մասնակցած բժիշկներից շատերը նշում էին Քովիդ-19-ի դեմ պատվաստումների վերաբերյալ ոչ բավարար գիտելիքների և տեղեկության մասին: Ըստ որոշ բժիշկների՝ պատվաստանյութերը «նոր» են, և հետևապես՝ «ոչ լիարժեք վստահելի»: Մյուսները շեշտադրում էին, որ պատվաստման մասին ոչ բավարար տեղեկացված լինելը խնդիրներ է առաջացնում մասնագիտական գործունեության ընթացքում: Մասնավորապես՝ բժիշկները դժվարություններ են ունեցել բուժառուների հարցերին լիարժեք պատասխանելու հետ կապված, ինչպես նաև ցուցաբերել են անվստահություն բուժառուներին պատվաստման ուղղորդելու հարցում:

ԱԱՊ օդակի բժիշկները խոսել են նաև բուժառուների պատվաստման որոշման հարցում իրենց դերի մասին: Շատ բժիշկներ կարծում են, որ բուժառուները կարևորում են նրանց կարծիքը Քովիդ-19-ի դեմ պատվաստումների հարցում, ինչը հաստատում են նաև որոշ բուժառուների կողմից արված պնդումները այդ մասին: Ավելին, նշվում է այն մասին, որ որոշ տեղական համայնքներում պատվաստման ցուցանիշը խթանելու նպատակով ԱԱՊ օդակի բժիշկները ունեցել են ակտիվ դերակատարություն: